

Наталія Стеблина

ВИБІР МАТЕРІАЛУ У ПИСЬМЕННИЦЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ ТАРАСА ПРОХАСЬКА

Тарас Прохасько – відомий український письменник – почав друкуватися із 1998 року, більше знаний як автор художньої літератури. Проте упродовж осені-весни 2000-2001 року Тарас Прохасько вів рубрику «Щоденник» на Івано-Франківському радіо, де виходив до ефіру щодня. Згодом його матеріали були опубліковані однією книжкою, яку автор назвав «FM „Галичина“». Відтак Тарас Прохасько став знаний ще й як публіцист.

Письменницька публіцистика Тараса Прохаська, як і його художня література, є цікавою і нестандартною. Вона може здивувати оригінальним підходом, власним розумінням канонів творчості тощо.

Спробуємо визначити, яким чином автор добирає матеріал для своєї публіцистики. Для цього варто зупинитися на характеристиці тематики його виступів. Події, явища та ситуації, які змальовує у своїй публіцистиці Прохасько, чітко локалізовані: майже усі вони відбуваються на Івано-Франківщині.

Івано-Франківщина цікавить письменника як певний ландшафт, який за відповідними географічними показниками (рельєфом, особливостями розташування на карті України та світу, транспортною системою тощо) відрізняється від інших місцевостей. Саме тому автор так часто приділяє увагу зображенню свого рідного краю. Місцевість, де Прохасько народився, зростав і де він пише свої твори (у цьому разі публіцистичні твори для радіо), надає йому доволі значну перевагу – це певна точка, з якої він бачить увесь інший світ. Наприклад, у матеріалі, який датований 18 листопада, він зазначає, що івано-франківцям необхідно навчитися *мислити близькістю гір* [4, 5], тобто мати певний, відповідний до місця проживання світогляд. У матеріалі за 26 листопада Прохасько зазначає:

Я давно зрозумів, що кожній людині потрібно до найменших деталей знати два-три якісь ландшафти. Цих конкретних ландшафтів досить, щоб могли думати. Бо людина не може мислити, не розставляючи певні образи на відбитому назавжди ландшафті [4, 11]. У матеріалі за 28 січня автор пише про те, що кожному необхідно детально знати місцевість, де він народився і де живе, бо це – саме те місце, де можна не тільки знайти багато цікавого й екзотичного, а й знайти себе, свій слід та слід своєї родини [4, 44].

Ведучи оповідь з конкретної географічної точки, автор намагається детально розповісти про свій рідний край. Це допомагає йому знайти багато цінних речей, які, з одного боку, вказуватимуть на те, що їх хазяїн походить з певної місцевості – Івано-Франківщини, а з іншого – вони обумовлюватимуть його характер, поведінку і, можливо, навіть долю.

Івано-Франківщина цікавить Прохаська не лише як ландшафт із певними географічними показниками. Тарас Прохасько велику увагу приділяє вивченню її тваринного і рослинного світу. Він може розповідати повчальні історії з життя тварин або рослин. Спостерігаючи за ними, автор доходить такого висновку: *Замість того, щоб, описуючи людські історії, підставляти у них тваринні персонажі, можна просто вивчати дійсні ситуації серед тварин, а тоді безпомилково впізнавати те, що відбулося, відбувається або відбудеться з нами* [4, 41]. Розповідаючи про лисицю і борсука, про свого собаку Рудька, про черепаху, про араукарію, про яблука та калину, Прохасько, з одного боку, робить зримішою місцевість, де живе, а з іншого боку, – те, що знаходиться навколо, є певним знаком, що вказує на особливості буття. Рослини та тварини, на думку Прохаська, можуть вказувати на певні людські риси, вади. Адже рослини та тварини не просто знаходяться поряд, людина співіснує з ними, тому людина може набувати певних рис рослини чи тварини, і навпаки – рослини та тварини можуть змінюватися залежно від того, в якій родині вони ростуть або мешкають. Наприклад, автор, розповідаючи про свого собаку Рудька, зазначає про те, що вони з ним схожі [4, 46]. Араукарія, на думку автора, – така рослина, яка, якщо і не мислить, то, точно, усе розуміє, відчуває та пам'ятає [4, 37]. Черепаха, живучи серед людей, може спілкуватися з ними [4, 40].

Таким чином, рослини і тварини виступають для Прохаська джерелом знань про себе; ці знання, так само, як і знання про ландшафт, в якому

живеш, можуть змінювати світогляд людини, визначати напрямки та особливості думок.

Окрім географічних та біологічних особливостей Івано-Франківщини, Тараса Прохаська цікавлять й деякі антропологічні деталі. Івано-Франківщина для нього – це місцевість, де мешкає його родина, його друзі та знайомі, це місцевість, де розповідають історії про певних людей тощо. Велика кількість публіцистичних матеріалів присвячена спогадам автора. Іншими словами, він розповідає, як жила його родина на Івано-Франківщині, які події відбувалися в його сім'ї, чому його навчили і т. ін. Розповідаючи про своїх рідних, Тарас Прохасько говорить про певний приклад, певний варіант життя, який співіснує, переплітається з його життям. Наприклад, він розповідає про те, що його бабуся усе життя збирала різноманітні кімнатні рослини: *Коли тета померла, я перемалював собі схему її городу. Понаписував усі назви. Це моя мапа втраченого раю. Я грію себе думкою, що колись зумію відтворити весь цей рай на іншому балконі* [4, 22]. Декілька разів Тарас Прохасько згадує про свого діда, про те цінне (як матеріальне, так і нематеріальне), що він йому залишив. У матеріалі за 7 грудня автор приходить до висновку: *... крім живих родичів, на мене безпосередньо впливали ще два незаперечні чинники – голос крові, дивовижні перекручення спадковості і, звичайно ж, міфи – історії про тих, кого я не застав у житті, але без кого не уявляю свого світобачення* [4, 18]. Таким чином, люди, які знаходяться навколо автора, теж формують його світобачення. Принципи, за якими він живе.

Його місцевість – це переплетення багатьох різних доль, мереживо людських зв'язків. Автор переконаний, що ретельне вивчення краю, у якому людина живе, дозволить їй щоразу повертатися до вивчення себе, адже усе в ландшафті та природі навколишнього світу пов'язано з людиною. Людина не може жити на землі так, щоб не бути пов'язаною з ландшафтом, природою та іншими людьми: *Людські історії, як нитки, розмотуються з багатьох точок одночасно, сходяться, розходяться, переплутуються, зав'язуються гудзами, обриваються, але не щезають. На цій землі неможливо торкнутися до одної волосіні, щоб не спричинити коливання іншої. Тут нема точки, попри яку не проходила б хоч якась риска, що стосується твого прядива* [4, 44].

Таким чином, людина за Тарасом Прохаськом глибоко закорінена у навколишній світ, розуміє вона це чи ні. Знаходячи ознаки цієї «закоріненості», вона може у будь-якій речі, на перший погляд звичайній, побачити слід власної долі. Ландшафти, рослинний та тваринний світи, люди, рідні по крові чи по духу, містять підказки щодо сутності тієї людини, яку вони оточують. Вони не випадкові, навпаки, вони визначають долю і світогляд.

Тепер можна сказати, що Тарас Прохасько, розповідаючи про ландшафт, про рослинний та тваринний світ, про близьких людей, які його оточують, говорить про співіснування великої кількості суб'єктів та об'єктів, які формують свідомість людини, яка саме завдяки такому розташуванню у просторі (географічно, біологічно, антропологічно) є, існує у світі та має саме такий погляд на цей світ.

Отже, ми можемо зазначити, що тематика публіцистики Тараса Прохаська – це переважно розповіді про географію, біологію та антропологію рідного краю (схожою є і тематика письменницької публіцистики Ю. Андруховича, зокрема у ній цей автор детально розглядає проблеми, пов'язані із географічним положенням Галичини [5, 157]). Проте певні географічні, біологічні та антропологічні об'єкти стають поштовхом для розмірковувань світоглядного характеру. Або ж можна сказати й так, що автор, розповідаючи про географію, біологію та антропологію свого краю, насправді розповідає про те, як саме ці чинники вплинули на формування авторського світогляду.

Важливою особливістю публіцистики Тараса Прохаська є те, що він часто говорить про подорожі. Подорожі і допомагає самому Прохаськові, людям, про яких він розповідає, пізнавши світ, найближче своє оточення, знайти себе.

Т. Прохасько переконаний у тому, що все у світі (чим ближче до нього – географічно, біологічно, антропологічно, – тим більше) взаємопов'язане; що все, що існує у природі, існує не просто так; що, підкорившись природі, людина може багато чого досягнути, зокрема, покращити своє здоров'я (не тільки фізичне, а й духовне).

Подорожі, які зображує Т. Прохасько, подорожі, які відбуваються з героями його публіцистики, дозволяють їм повернутися з неї в новій ролі, з новими думками та знайомствами. Потрібно тільки бути відкритим до нового, готовим до сприйняття.

Візьмемо для прикладу матеріал, написаний 4 грудня. Автор намагається у ньому зрозуміти, яким чином і за якими законами дається у нашому житті краса. Він говорить, що у будь-який момент свого життя, навіть у не найсвітліший, потрібно бути готовим до сприйняття краси. Автор переконаний, що середовище, яке нас оточує, може давати нам усе тільки найкраще, потрібно тільки вміти зафіксувати, побачити і зрозуміти красу: *Вона різна, ця краса... Це щось неволимим, його неможливо зафіксувати ні фотоапаратом, ні відеокамерою, ні диктофоном... йде попереду вулицею дивовижна жінка, і ти бачиш лише одну її щок, падає яструб із синього осіннього неба, вітер змухує пелюстки з квітучого дерева... Після цього переліку вступає в силу так званий карт-бланш – біла картка, вільна картка, де кожен може вписати свої з'яви краси [4, 34].*

Саме тому виникає ще й потреба фіксації, встановлення реального значення побаченого. Про це йдеться у замальовці, датованій 19 грудня. Увесь матеріал присвячений описові снігу. Автор невіддивно слідкує за снігопадом, зокрема за тим, як сніг закріплюється на різних площинах, поглинає собою все. На початку замальовки Тарас Прохасько говорить про те, що снігопад – це те, що необхідно вимірювати (тобто увияти те, що бачиш), зокрема через те, що *Час, поки падає сніг, мусить вміщатися у чийсь інший час [4, 25]*. Описуючи це природне явище, дивуючись тому, як сніг по-різному може розташовуватися у природі («слипнути», «триматися», «обволікати»), спостерігаючи за красою снігу, за тією унікальною картиною, яку він творить, Тарас Прохасько помічає, що починає гріти сонце – й усе бачене ним так чітко й виразно, чарівний образ снігопаду, який ще тримається в його уві, в дійсності трохи розчиняється. Саме в той момент, коли написана снігом картина почала «робитися водою», авторові замальовки зустрілася бабуса, яка упродовж усього снігопаду повільно йшла по хліб і молоко. *На її старомодному, ще передвосномному капелюшку зафіксувалося все, що відбулося за останню годину – двадцять сантиметрів снігу, котрі випали щільно, але не топилися на цій автономній ділянці [4, 25].*

Снігопад, за визначенням автора – це «рух, динаміка», а відтак йдеться не про подію, яка вже сталася і своїми наслідками очевидно і надовго закріпилася у дійсності, а про швидкоплинний процес, який змінюється щохвилини. Снігопад, за яким спостерігає автор, щомиті змінює звичні

для його ока предмети. Обираючи для зображення рух та динаміку, автор розуміє, що може не встигнути за процесом, адже картини, які створює снігопад, щоразу нові й щоразу красивіші. Саме тому автор і замишлюється над проблемою приладів, які б могли закріпити цей снігопад. Для нього таким приладом «хронометром, суперметеоділянкою» виявляється старомодний капелюшок бабусі. На ньому чітко видно, що був снігопад і яким він був. Відтак, знайшовся доказ для правила, яке на початку матеріалу вивів автор: *Час, доки падав сніг, мусить вміщатися у чийсь інший час [4, 25]*. Час, доки падав сніг, вмістився у час бабусі, яка йшла в магазин. Відтак снігопад падав марно, він закріпився у чиемусь часі.

Можна сказати, що бабуса, яка йшла до магазину, здійснювала подорож. І незважаючи на те, чи зважала вона на снігопад, він закріпився у її часі. Помітні певні ознаки (зокрема на капелюшку) того, що сталася певна подія у її житті. Тобто подорож дала певну «зачіпку», за допомогою якої можна діяти певних висновків, які й робить автор, спостерігаючи за чиеюсь подорожжю крізь снігопад.

Тарас Прохасько, описуючи певний предмет чи явище, які трапляються під час подорожі, хоче знайти якісь точки перетину між цим предметом і собою. Подорож у Т. Прохаська пов'язана не лише із намаганням якомога більше побачити та пізнати. Важливим є також те, що подорож та пізнання, яке мусить бути її результатом, повинно бути самостійним діянням людини. *...нікому не розповідаю про подорожі тих, кого люблю [4, 17]*, – говорить Т. Прохасько. Це можна пов'язувати із тим, що конструювання власного світу (зі своїми законами) має бути справою окремої людини, ніхто не має заважати їй, відволікати від подорожі, відволіканням може бути навіть підказування правильного шляху. Подорожам іншого, пізнанню ним себе та світу навколо не варто перешкоджати власною присутністю, – мабуть, і це має на увазі автор, коли говорить про те, що нікому не розповідає про маршрути тих, кого любить. У цьому разі може йтися про свободу того, хто подорожує та пізнає. Подорож, пізнання світу в Прохаська – це подорож і пізнання, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Наприклад, говорячи про подорож свого діда, який вирішив прийти додому на Різдво, закінчилася неприємним інцидентом: його забрали до в'язниці. Проте Тарас Прохасько не називає цю подорож невдалою, і його

герой так не вважає, хоч провів багато років у в'язницях та на засланні. Бо важливим було не просто прийти непоміченим і відсвяткувати, важливим був намір і відчуття свята від виконання ритуалу повернення додому на Різдво [4, 35]. Проте подорож буде невдалою, якщо вона не буде самостійною подорожжю, самостійним шуканням істини. Та увага, яку автор приділяє описові подорожей (власних і чужих), свідчить про те, що проблема пізнання світу через подорож є дуже важливою для нього. Проте важливою є не просто подорож, а подорож, наслідком якої буде встановлення вартості побаченого під час подорожі.

Найчастіше подорож у Прохаська – це подорож, пов'язана із пошуком сховку, куди можна буде втекти у разі необхідності [4, 5], де можна переховувати цінні речі (ті, що дісталися у спадок, і ті, що пов'язані з приємними спогадами, тощо), де можна лікувати хворих на депресію [4, 32], куди можна запрошувати друзів тощо. Або ж подорож, що є самостійним діянням людини, яка передбачає ретельне пізнання навколишнього середовища, має привести до таких знахідок, що б дозволили говорити про певність у собі.

Саме із цим, на нашу думку, пов'язана ще одна характерна риса письменницької публіцистики Тараса Прохаська – складання переліків з тих предметів, які його оточують. Показовим у цьому сенсі тут може бути матеріал, датований 4 грудня, де автор доволі детально розповідає про свій звичний одяг, згадує, хто його йому подарував і за яких обставин це відбулося. А згодом доходить висновку, що одяг *акумулює енергію своїх власників*. то ж краще знати, чи був у тієї речі, що ти її маєш, власник і якщо був, то хто він. *Велика циркуляція одягового духу починає нагадувати тотальний кругообіг якихось вірусів, які влязять у генетичні коди, вириваються з них, прихоплюючи щось від попереднього господаря, і тоді з цим усім вселяються в когось наступного* [4, 16].

Відтак, одяг може вказувати на того, хто його носить. За Прохаськом, речі, які нас оточують, вбирають у себе те або того, кого вони оточують. Саме тому важливо знати, що це за речі, чиї відбитки вони можуть містити у собі.

А отже, переліки, які так ненастанно складає Т. Прохасько, як у публіцистиці, так і в художніх творах, можуть свідчити про бажання автора знати, що розташоване навкруги і чого можна очікувати від речей, які

знаходяться поряд. Переліки Прохаська стосуються не лише речей, а й подій, що траплялися в його житті та в житті його предків, ці події він вважає показовими для себе: розповідаючи про них, він визначає, що з цього є закономірним і що може повторитися в його долі.

Масмо зазначити, що наявні у публіцистиці Тараса Прохаська переліки покликані ввести читача у його, Прохаськову, реальність. Показовою тут може бути замальовка, датована 30 грудням. У ній автор розповідає про свою колекцію ботанічних атласів і зазначає, що любить показувати її своїм гостям. Зображення різноманітних рослин, включені до атласів, можуть зацікавити чи здивувати гостя Прохаська, але, як він сам відзначає, демонструє атласи він зовсім не для того, щоб поглибити знання з ботаніки того або іншого свого гостя, а через це, що *тієї ночі всім учасникам кухонного засідання присняться граціозні рисунки рослин* [4, 32]. Таким чином, у цьому випадку перелік рослин потрібен для того, щоб перенести людину до іншої реальності, де будуть тільки позитивні враження.

Детально заглиблюючись у світ речей, що його оточують, Тарас Прохасько демонструє перед читачем свій власний простір, в якому він живе. Цей простір, наповнений особистими спогадами автора, речами, які є цінними для нього (і, можливо, незвичними для читача), є самодостатнім і цікавим. Розповідаючи про велику кількість речей, які зазвичай не стають об'єктами нашої уваги та уваги ЗМІ, він тим самим намагається натякнути читачеві, що навколо існують непоміченими не тільки певні речі, які насправді важливі й суттєві, а цілі світи, де можна гарно почуватися.

Сам автор відзначає, що має можливість лікувати людей від поганого настрою, депресій, пропонуючи їм натомість не ліки, а споглядання красивих пейзажів чи малюнків. Тому так часто говорять про те, що публіцистика Прохаська має «терапевтичний ефект» і здатна «гамувати неврози» [1, 11].

Складаючи переліки речей, що його оточують, автор розповідає не просто про Івано-Франківщину, а саме про свою Івано-Франківщину. Його цікавить ті географія, біологія та антропологія, які стосуються саме його. Складання переліків дозволяє йому окреслити у світі свою територію, в якій кожна річ – знайома, невідпалкова, значеннева.

Отже, в основі вибору матеріалу для своїх виступів наявне бажання автора краще й ретельніше пізнати світ навколо себе, самому приписувати

цінність речам та відібрати із цього світу те, що становитиме альтернативну сучасній реальності – його власну реальність, де життя підкорятиметься його власним законам. Саме намагання пізнати світ краще, а через це пізнання зрозуміти й себе, на нашу думку, керує відбором матеріалу для публіцистичних замальовок автора. Намагання пізнати світ по-своєму або ж пізнати свій світ призводить до того, що в центрі уваги автора опиняються несподівані, незвичайні для інших речі, проте такі, які виявляються насправді цінними та потрібними.

Узагальнюючи, зазначимо, що Тарас Прохасько обирає матеріал для своїх публіцистичних виступів з певної позиції, яка зумовлена географічно, біологічно та антропологічно. Таким чином авторові вдається не тільки ввести у свої тексти оригінальні предмети, про які зазвичай не говорять у ЗМІ, а й знайти зв'язок між ними та собою. За Прохаськом, немає у навколишньому середовищі тієї речі, яка б не означала щось важливе для людини, яка її помітила. Проте розрізнені речі, які знаходяться навколо і які можуть викликати різноманітні почуття та думки, мають стати певною системою, яку ще потрібно буде укласти.

Кількість об'єктів, про які говорить автор, керуючись певною позицією у просторі, величезна. Кожна історія, що її розповідає автор, насичена значною кількістю деталей, подробиць. Адаже, за Прохаськом, зв'язок можна знайти із будь-яким предметом, що знаходиться поруч. Або ж є велика кількість (можна навіть сказати – «безкінечна» кількість) речей, про які б можна було скласти історію.

А отже, різноманітні предмети, про які розповідає Тарас Прохасько, маючи певну точку зору у просторі, пов'язані між собою і з автором, адже саме він бачить їх, пов'язує із своїм буттям. Вони існують у тексті через те, що автор перебуває у певній системі координат (географічній, біологічній, антропологічній – саме у такій, а не в іншій), проте саме ці предмети і визначають його існування.

Автор переконаний, що найкраще можна пізнати себе через подорож. Подорож – це одночасно і зміна своєї позиції й повернення до неї. Або ж, змінюючи позицію за допомогою подорожі, все одно в результаті повертася до себе. Бо не можна знайти в навколишньому середовищі нічого випадкового. Усе знайдене мусить означати щось цілком конкретне і мусить стосуватися саме тієї людини, яка шукає. Інша справа у тому,

що потрібно вміти знайти зв'язок між собою і знайденим. Подорож дозволяє розширити свій світ, поповнити його новими предметами.

Розповідаючи про подорожі – власні, про подорожі своїх близьких, Тарас Прохасько демонструє, що усі подорожі є, в принципі, життєвим шляхом в мініатюрі. Вони є такими ж неповторними, насиченими і значущими, як життєвий шлях. Або ж подорож і є способом, за допомогою якого вдається здійснювати постійне обирання розрізнених фрагментів буття, що не може бути завершеним. Виявлені у процесі подорожі, ці фрагменти становлять безкінечні переліки того, що видалося цінним і значим. Причому переліки, як спосіб фіксації знайденого, можуть складатися за будь-якими критеріями, тому до переліків і можуть потрапляти доволі розрізнені речі.

Складанню переліків Тарас Прохасько приділяє значну увагу. Це не лише дозволяє йому знати, що і хто знаходиться навколо, а й визначити вартість певного предмета чи людини. Найчастіше до переліків потрапляють ті об'єкти чи суб'єкти, що зумовлені позицією автора-іванофранківця.

Предмети, які знаходяться навколо Прохаська і зображенню яких він приділяє таку увагу – це його кругозір (за М. Бахтіним) [3, 86-87]. На це вказує те, що, спрямовуючи свій погляд на них, автор намагається визначити, що це за предмети, яким чином їх існування можна пов'язати з його існуванням. А також те, що ставлення автора до кожного предмета не є завершеним, а знаходиться у постійному становленні. Зокрема про це свідчить передмова Т. Прохаська до видання цих публіцистичних творів, де він зазначає, що написане назавжди залишиться незавершеним, відкритим, готовим прийняти щось нове [4, 3].

У публіцистиці Тараса Прохаська можна знайти багато описів тих або інших предметів, явищ, проте опис – це лише початкова стадія вивчення предметів та явищ, опис призводить до детальнішого вивчення об'єкта. Об'єкти, що їх зображує Прохасько, є певними знаками, значення яких ще треба встановити. То ж самого опису замало, автор розповідає про предмети свого кругозору, його розповідь – постійний рух, спричинений необхідністю пошуку себе.

Таким чином, автор не просто бачить та переживає світ, він насамперед розмірковує над предметами своїх спостережень, намагається знайти між ними щось спільне. Світ та його цінності, які зображує Прохасько, не задані,

до них постійно треба йти через збирання та розшифровування різноманітних предметів-знаків. І хоча можна назвати цінності світу, про які говорить Прохасько – це і можливість спілкування та порозуміння між людьми, це і сімейні цінності, це кохання, дружба, свобода – проте все ж таки найпершою цінністю, тим, чому варто присвятити усе своє життя, – це пошук себе у цьому світі, саме у процесі пошуку і приходиться усвідомлення того, що є насправді цінним.

Принцип добору матеріалу, покладений в основу письменницької публіцистики Тараса Прохаська, є цікавим і нестандартним для публіцистики взагалі. З одного боку, цей принцип робить його публіцистику доволі локальним явищем – адже автор розповідає лише про невеличку територію на усьому просторі України. Проте, з другого боку, авторові вдається, говорячи лише про Івано-Франківщину, порушити тему, актуальну для кожного українця і навіть мешканця планети Земля – це пошук себе, знаходження зв'язків між собою та світом.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Антипович Т.* Територія спокійного мислення. // Книжник-ревію. – 2001. – № 21 (30). – С. 11.
2. *Бахтин М.* Автор и герой в эстетической деятельности // Бахтин М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
3. *Бондар-Терещенко І.* Я дурію від радіо. // Книжник-ревію. – 2002. – № 23(56). – С. 14.
4. *Прохасько Т.* «FM „Галичина“» – Івано-Франківськ, 2004.
5. *Шевченко Т.* Образна система збірки Юрія Андруховича «Дезорієнтація на місцевості». // Історико-літературний журнал. – 2006. – № 12. – С. 156-168.